

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över rapporten Översyn av regelverket om de kyrkliga kulturminnena (Ku2015/02346/KL)

Svenska kyrkan lämnar följande remissvar på rapporten. Svaret fokuserar i första hand på översynens förslag till lagändringar och övriga bedömningar och förslag. Dock lämnas även synpunkter på det övriga innehåll som direkt berör eller relaterar till Svenska kyrkans ansvar som förvaltare av Sveriges största sammanhängande kulturarv.

SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER

- Konsekvenserna av den föreslagna ändringen av kyrkobyggnadsbegreppet behöver utredas, särskilt avseende idag skyddade kyrkliga inventarier som riskerar förlora sitt lagskydd.
- Översynens förslag är otydligt avseende om tillståndsplikten ska baseras på ändringar som kan medföra *minskning* av det kulturhistoriska värdet eller *påverkan* på detta värde.
- Avseende förslaget om bötesföreläggande bör det klargöras *vem* som kan komma att bötfällas.
- De föreslagna nationella och regionala förteckningarna behöver stämmas av mot Svenska kyrkans nationella Kyrkobyggnadsregister.
- Riksantikvarieämbetets Plattform för kulturhistorisk värdering och urval är enligt Svenska kyrkan inte lämplig för värdering av kyrkliga kulturminnen, då denna har en alltför snäv definition av kulturhistoriska värden och de som äger och brukar kulturarvet inte tillräckligt inkluderas i värderingsmetoden.
- Den föreslagna statliga utredningen om övertaliga kyrkor, vilken inte bör omfatta inomkyrkliga frågor som pastoral övertalighet, behöver ske i samverkan med Svenska kyrkan.
- Svenska kyrkan, som i sina olika enheter byggt upp en betydande kunskap och kompetens i förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet, samverkar gärna i den föreslagna utvecklingen av myndigheternas och museernas kunskap och kompetens.

SYNPUNKTER PÅ ÖVERSYNENS FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

4 kap. 2 §. Med den föreslagna ändringen av kyrkobyggnadsbegreppet kommer idag lagskyddade inventarier i kyrkor som inte omfattas att tillståndsplikt att mista sitt skydd. Konsekvenserna av detta bör utredas närmare (se nedan).

4 kap. 3 §. Den föreslagna ändringen till ”får inte utan tillstånd av länsstyrelsen ändras på ett sådant sätt så att deras kulturhistoriska värde minskar” överensstämmer inte med innehållet i översynens bedömningar och förslag där ändringen föreslås handla om åtgärdernas ”påverkan på objektens kulturhistoriska värde” och ”minskar” inte nämns (se vidare nedan).

4 kap. 11 §. Formuleringen i den befintliga lagparagrafen; ”som en del av vår kulturmiljö” finns kvar i översynens förslag. Frågan är vilka individer och grupper som inkluderas i ”vår”? Svenska kyrkan föreslår att formuleringen ändras till ”som en del av kulturmiljön”.

4 kap. 18 §. Avseende förslaget om bötesföreläggande bör det klargöras vem som kan komma att bötfällas (se nedan).

Den befintliga lagtextens inkonsekventa användning av ”skall” och ”ska” bör genomgående ändras till ”ska”.

SYNPUNKTER PÅ ÖVERSYNENS BEDÖMNINGAR OCH FÖRSLAG

Förteckning över tillståndspliktiga objekt, s 46-48:

De nationella och regionala förteckningarna, som översynen föreslår ska upprättas av Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna, behöver stämmas av mot Svenska kyrkans nationella Kyrkobyggnadsregister, vilket inte nämns i översynen. Om arbetet med de föreslagna statliga förteckningarna sker i samverkan med Svenska kyrkan, förebyggs att de olika registren innehåller motstridiga uppgifter och att det sker onödigt dubbelarbete.

Kyrkobyggnadsbegreppet, s 48-49:

Riksantikvarieämbetet föreslår att endast de kyrkor som omfattas av tillståndsplikt ska definieras som kyrkobyggnader enligt 4 kap. KML. Detta innebär att vissa idag lagskyddade kyrkliga inventarier inte kommer att omfattas av lagkraven enligt 4 kap. 6-10 §. Svenska kyrkan anser att den föreslagna ändringen, särskilt avseende konsekvenserna för berörda inventariers kulturhistoriska värden, bör utredas närmare innan lagförslaget kan antas.

Ansvarsbestämmelser, s 51-52:

Som framgår i Svenska kyrkans yttrande till Riksantikvarieämbetets remiss av föregående version av rapporten borde frågan om vem som ska bötfällas ha utretts. Är det till exempel frågan om kyrkorådets ordförande, eller vem avses?

Kulturhistoriskt värde, s 52-53:

Svenska kyrkan instämmer inte i att Riksantikvarieämbetets plattform för kulturhistorisk värdering och urval är ett lämpligt stöd i utvecklingen av värdebeskrivningarna för de kyrkliga kulturminnena och eventuella efterföljande urvalsprocesser (s 53). Den nya definitionen av kulturhistoriska värden som lanseras i plattformen är alltför snäv då den enbart är inriktad mot så kallade dokumentvärden eller kunskapsvärden och utesluter upplevelsevärden (se nedan). För att skapa förutsättningar för en långsiktig förvaltning av de kyrkliga kulturminnena måste också värdena tas fram tillsammans med ägare och brukare, vilket inte betonas tillräckligt i plattformen.

Väsentlig ändring, s 55-56:

Riksantikvarieämbetet föreslår att bedömningsgrunden för vad som ska vara tillståndspliktigt ändras från ”på något väsentligt sätt ändras” (4 kap. 3§ KML) till ”påverkan på deras kulturhistoriska värde”. Dock står, som framgår ovan, i lagförslaget inte ”påverkar” utan ”minskar”. Riksantikvarieämbetet kommenterar inte skillnaden i ordval. Svenska kyrkan anser att valet av ”påverkar” (vilket används i de föreskrifter till 4 kap. KML som Riksantikvarieämbetet hänvisar till) eller ”minskar” i lagtexten har betydelse för bedömningen av vilka åtgärder som är tillståndspliktiga, liksom för utfallet av tillståndsprövningen. Det måste därför klargöras vilket förslag som gäller.

Roller och ansvar, s 56-58:

Riksantikvarieämbetet menar att bestämmelserna i 4 kap. avseende beredskapsförberedelser och kontroll av föremål på begravningsplatser i så hög grad som möjligt bör vara ensade oavsett ägare av de kyrkliga kulturminnena. Som argument till föreslagna ändringar använder sig Riksantikvarieämbetet av den ”allmänna rättsliga principen att lika fall ska behandlas lika” (s 57). Svenska kyrkan antar att Riksantikvarieämbetet syftar till Likhetsprincipen i 1 kap. 9§ i regeringsformen, vilken handlar om domstolars och förvaltningsmyndigheters tillämpning av lagen och inte kan användas som argument för en ändring av lagen, riktat till regering och riksdag. Svenska kyrkan föreslår att dessa

ändringsförslag istället utgår ifrån att lagen ska vara konsekvent i dess olika kapitel och att samma ska gälla för samtliga ägare.

Utredning om övertaliga kyrkor, s 58-59:

Svenska kyrkan instämmer i att kyrkornas lagskydd behöver utredas vidare, till exempel angående omfattningen av skyddet för kyrkobyggnader som avyttras. Avseende övertalighetsfrågan bör utredningen endast omfatta kyrkornas övertalighet som kulturarv ur allmänhetens och statens perspektiv. Frågan om kyrkornas eventuella pastoralt baserade övertalighet i Svenska kyrkans församlingar är en inomkyrklig angelägenhet och bör inte omfattas av en statlig utredning. Den föreslagna utredningen behöver ske i samverkan med Svenska kyrkan.

Dialog om kunskaps- och kompetensutveckling, s 59-60:

Svenska kyrkan vill påminna om sitt svar i yttrandet till Riksantikvarieämbetets remiss av föregående version av rapporten, vilket inte refereras i föreliggande rapport: ”Det är positivt att Riksantikvarieämbetet vill utveckla kunskap och kompetens i sin egen organisation, hos länsstyrelserna och de regionala museerna. Svenska kyrkan, som inom sina olika enheter byggt upp en betydande kunskap och kompetens i förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet, samverkar gärna i detta utvecklingsarbete.” (Ks 2015: 259).

ÖVRIGA SYNPUNKTER

Dagens situation, s 32-34:

Enligt Riksantikvarieämbetet kan ”sammanslagningar” av mindre församlingar till större enheter medföra att lokalt förankrade värden inte längre får något genomslag på bekostnad av de värden som myndigheter och kulturmiljövården lyfter fram (s 32). Svenska kyrkan anser att nämnda aktörer ska kunna lyfta fram inte bara nationella och regionala värden, utan även lokala värden i de kulturhistoriska karaktäriseringarna och värderingarna, som bör göras i samverkan med församlingar och andra berörda aktörer.

I rapporten (s 33) hävdas att de cirka 600 kyrkor som byggts efter utgången av 1939 ”huvudsakligen inte omfattas av 4 kap. KML (...)”. Svenska kyrkan vill påminna om att de flesta av dessa kyrkobyggnader omfattas av 4 kap. 2 § KML, där det framgår att de som före 1 januari 2000 ägdes eller förvaltades av Svenska kyrkan och som invigts för gudstjänst ”skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas (...)”.

Att avlysa och sälja en kyrkobyggnad (s 35):

Enligt Riksantikvarieämbetet påverkas de kulturhistoriska värdena, ”det vill säga de materiella värdena”, inte av ett ägarbyte ”och därmed minskar inte behovet av skydd”. Svenska kyrkan anser dock att det inte finns några materiella värden. Alla kulturhistoriska värden är subjektivt uppfattade av individer, grupper eller organisationer och är i sig alltid immateriella, men kan vara baserade på materiella eller immateriella egenskaper.

I rapporten ifrågasätts det rimliga i att ha en lagstiftning som endast riktar sig mot en enskild fastighetsägare ”då det religiösa bruket av de kyrkliga kulturminnena ur lagens hänseende inte tillmäts någon betydelse” (s 35). Svenska kyrkan vill framhålla att skyddet i KML står i nära relation till kyrkornas religiösa funktion, vilket tydligt framgår av definitionen av de byggnader och föremål som lagen omfattar. I sin tillståndsprövning bör enligt Riksantikvarieämbetet också länsstyrelserna ”väga in att denna ska kunna fylla en praktisk funktion som rum för församlingens gudstjänst” (s 44). Detta citat visar att även myndigheten själv tillmäter möjligheterna till ett pågående och utvecklat bruk en betydelse vid lagtillämpningen.

Kulturhistoriska värden (s 41):

Då översynen föreslår att begreppet kulturhistoriska värden införs i 3 § är det viktigt att dessa definieras väl. Riksantikvarieämbetet redogör för den Plattform för kulturhistorisk värdering och urval, som myndigheten rekommenderar för värdering av kyrkliga kulturminnen. Som framgår ovan menar Svenska kyrkan att plattformens definition av värden är för snäv. Dessutom är metoden för värdering för myndighetsinriktad och bristfällig vad gäller delaktighet från de som äger och/eller

brukar kulturarvet. I den proposition som föregick Kulturminneslagen (1987/88:104) framgår att även konstnärliga värden ingår i de lagskyddade värdena. Dessa har över tid utvecklats till att vara en del av kategorin upplevelsevärden, som idag är allmänt använda vid värdering av kulturarv och kulturmiljöer. I Kulturmiljöutredningens betänkande, Kulturmiljöarbete i en ny tid (SOU 2012: 37) finns ett resonemang om hur kulturhistoriska värden kan definieras, vilket inte nämns i vare sig översynen eller i plattformen. Utredningen drar slutsatserna att ”Kunskapsvärde och upplevelsevärde kan tillsammans anses omfatta de aspekter som är mest angelägna att definiera för att värdera ett kulturminne eller en kulturmiljö.” Upplevelsevärden definieras som de värden som är relaterade till känslor, till exempel människors anknytning till en plats och historien i området. Vidare inkluderar upplevelsevärdet aspekter om kulturmiljön som social, ekonomisk och miljömässig resurs inklusive turistiska värden (s 79-80). Svenska kyrkan menar att detta är en användbar och allmänt accepterad definition av kulturhistoriska värden som överensstämmer med de av riksdagen antagna kulturmiljömålen. Riksantikvarieämbetet borde i sin översyn av de kyrkliga kulturminnena och i utformandet av plattformen ha använt sig av definitionen eller åtminstone förhållit sig till den.

Uppsala den

På kyrkostyrelsens vägnar

Antje Jackelén
Ärkebiskop, ordförande

Anders Granberg
Avdelningschef